

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

«ՄԱՔՈՒՐ ՏԵՄՔՈՎ» ՆՈՐ ԵՐԵՎԱՆ ԵԿԱԾ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ՏԻԳՐԱՆ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ

Նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման վարույթի ինքնատիպությունն ամենից առաջ պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ այստեղ, ի տարբերություն դատական ակտերի վերանայման այլ վարույթների, վերանայման հիմք են նոր բացահայտված հանգամանքները: Հարկ է նշել, որ դրանք սպառիչ թվարկված են ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի¹ (այսուհետ՝ ՔԴՕ) 204.32 հոդվածում, որի 1-ին կետի համաձայն՝ նոր երևան եկած հանգամանքները հիմք են դատական ակտի վերանայման համար, եթե բողոք ներկայացրած անձն ապացուցում է, որ այդ հանգամանքները հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել գործին մասնակցող անձանց, կամ այդ հանգամանքները հայտնի են եղել գործին մասնակցող անձանց, բայց նրանցից անկախ պատճառներով չեն ներկայացվել դատարան, և այդ հանգամանքները գործի լուծման համար ունեն էական նշանակություն:

Նշված դրույթի վերլուծությունից հետևում է, որ այն՝ որպես դատական ակտերի վերանայման հիմք, նախատեսում է երկու խումբ հանգամանքներ.

1) գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող, որոնք հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել գործին մասնակցող անձանց,

2) գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող, որոնք հայտնի են եղել գործին մասնակցող անձանց, բայց նրանցից անկախ պատճառներով չեն ներկայացվել դատարան:

Միաժամանակ պետք է նշել, որ մինչև «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ի ՀՕ-277-Ն օրենքի² ընդունումը ՔԴՕ 228 հոդվածում դրանք դիտվում էին որպես նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման ինքնուրույն հիմքեր: Ըստ որում, այդպիսի տարանջատումը պատահական չէր, քանի որ, չնայած որոշակի ընդհանրություններին, նշված հանգամանքներն ունեն էական տարբերություններ: Ուստի դրանց հատկանիշների բացահայտումը անհրաժեշտ է կատարել առանձին-առանձին:

Դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայումը առավելապես իրականացվում է հենց գործի լուծման համար էական նշանա-

¹ Ընդունվել է 17.06.1998 թ. (տե՛ս ՀՀՊՏ 1998.09.09/20(53)):

² Տե՛ս ՀՀՊՏ 2007.12.26/66(590), հոդ. 1330:

կութիւն ունեցող հանգամանքներով, որոնք հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել գործին մասնակցող անձանց: Հիմնական պատճառն այն է, որ նոր երևան եկած հանգամանքների այս ընդհանրական ձևակերպումը թույլ է տալիս դրանց շարքին դասել փաստերի բավականին լայն շրջանակ: Դրա շնորհիվ է, որ այս խմբում ընդգրկված հանգամանքները դատավարագիտության մեջ կոչվում են նաև նոր երևան եկած հանգամանքներ «մաքուր տեսքով»³:

Բացի դրանից, դրանց բնութագրական է նաև այն, որ այդ հանգամանքները ենթակա են հաստատման անմիջականորեն դատական ակտը վերանայող դատարանի կողմից և որևէ լրացուցիչ պայմաններով ծանրաբեռնված չեն: Մինչդեռ նոր երևան եկած հանգամանքների մյուս հիմքերը հաստատվում են իրավասու մարմինների ակտերով, իսկ գործը վերանայող դատարանը ստուգում է միայն այդ ակտերի առկայությունը: Այս հանգամանքը ևս մեծապես նպաստում է դրանց գործնական կիրառելիությանը, քանի որ անվիճելի է այն իրողությունը, որ առավել դյուրին է ապացուցել հանգամանքի նախկինում անհայտ լինելը և գործի համար էական նշանակություն ունենալը, քան ունենալ, օրինակ, գրավոր ապացույցների կեղծված լինելը հաստատող օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռ:

Նշված խմբում ընդգրկված հանգամանքների հիմքով դատական ակտի վերանայման համար ամենից առաջ անհրաժեշտ է, որ այդ հանգամանքները գործի լուծման համար ունենան էական նշանակություն: Ըստ Լ. Ս. Սորոզովայի՝ նոր երևան եկած հանգամանքների էական լինելու հատկանիշը դրսևորվում է նրանում, որ դրանց ի հայտ գալու հետևանքով հերքվում է գործով սկզբնական դատական ակտի հիմքում դրված հանգամանքների հավաստիությունը⁴: Իսկ Ս. Ս. Շաքարյանը հանգամանքը համարում է գործի համար էական նշանակություն ունեցող, եթե այն հայտնի լինելու դեպքում գործը քննած դատարանը պարտավոր կլիներ կայացնելու ամբողջությամբ կամ մասամբ այլ դատական ակտ⁵: Ս. Ս. Ջավրիևը ևս հանգամանքի էական լինելը պայմանավորում է նրանով, թե արդյոք այն կարող է դրվել նախկինում կայացված դատական ակտի բեկանման և սկզբունքորեն նոր դատական ակտի կայացման մասին դատարանի եզրահանգման հիմքում⁶:

Նշված բոլոր տեսակետներն, ըստ էության, ունեն այն ընդհանրությունը, որ հանգամանքի էական լինելու հարցը արդարացիորեն կախվածության մեջ են դնում գործի ելքի վրա դրանց ազդեցության հնարավորությունից: Այլ կերպ ասած՝ հանգամանքները պետք է համարվեն գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող, եթե դրանց հայտնի լինե-

³ Стѹ Алиев Т. Т. Производство по пересмотру судебных постановлений ввиду вновь открывшихся обстоятельств в гражданском судопроизводстве: теоретические и практические аспекты, перспективы развития. Дис. ... док. юрид. наук. Саратов, 2005, էջ 236:

⁴ Стѹ Морозова Л. С. Пересмотр решений по вновь открывшимся обстоятельствам. М., 1959, էջ 27:

⁵ Стѹ «Гражданское процессуальное право России»: Учебник для вузов /Под ред. М. С. Шакарян, М., 1998, էջ 384:

⁶ Стѹ Завриев С. С. Пересмотр по вновь открывшимся обстоятельствам решений, определений, постановлений президиума суда надзорной инстанции, вступивших в законную силу, в гражданском процессе. Дис. ... канд. юрид. наук. М., 2008, էջ 44:

լու դեպքում գործը կստանար լրիվ կամ մասնակի այլ լուծում: Այս առումով ուշագրավ է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումը, որը հանգամանքի էական լինելը բազմիցս պայմանավորել է հետևյալով. «Յուրաքանչյուր գործ իր փաստական հանգամանքներով եզակի է, հետևաբար նոր երևան եկած հանգամանքի էական լինելը յուրաքանչյուր գործով որոշելիս դատարանները պետք է հաշվի առնեն վերանայվող գործի բոլոր փաստերը և պարզեն՝ արդյոք այդ հանգամանքներն իրենց բնույթով ազդում են վերանայվող գործի ելքի վրա, թե ոչ»⁷:

Հայտնի է, որ այն փաստերի ամբողջությունը, որ գործի լուծման համար ունի էական նշանակություն, դատավարագիտության մեջ ավանդաբար կոչվում է ապացուցման առարկա: Սակայն մասնագիտական գրականության մեջ մինչ օրս չկա միասնական մոտեցում այն հարցի կապակցությամբ, թե ինչ փաստերի շրջանակ է ներառում ապացուցման առարկան, և հետևաբար՝ ինչ բնույթի փաստերը կարող են լինել նոր երևան եկած հանգամանքներ:

Այսպես, ըստ Գ. Լ. Օսոկինայի, ապացուցման առարկան են նյութաիրավական բնույթի իրավաբանական փաստերը, որոնք էական նշանակություն ունեն գործն ըստ էության լուծելու համար⁸: Մ. Կ. Տրեուշնիկովը ևս ապացուցման առարկայի կազմ է ներառում բացառապես նյութաիրավական նշանակության փաստերը, որոնց հաստատումն անհրաժեշտ է նյութական իրավունքի նորմերի ճիշտ կիրառման և գործն ըստ էության լուծելու համար⁹:

Ի տարբերություն նշված հեղինակների՝ Դ. Մ. Չեչոտը ապացուցման առարկան բնորոշում է որպես այնպիսի փաստերի համակցություն, որոնց հաստատումը ապահովում է քաղաքացիական գործի ճիշտ, օրինական և հիմնավորված լուծումը: Այդ կերպ հեղինակն ապացուցման առարկայի կազմում նախատեսում է ոչ միայն նյութաիրավական, այլև դատավարական բնույթի փաստերը¹⁰: Նման դիրքորոշում է արտահայտել նաև Ի. Վ. Ռեշետնիկովան¹¹:

Այն հանգամանքը, որ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող կարող են լինել առաջին հերթին նյութաիրավական բնույթի և ապացուցողական փաստերը, բխում է ՔԴՕ 48 հոդվածի 2-րդ մասից, որի համաձայն. «Գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա»: Սակայն չպետք է մոռանալ, որ գործին մասնակցող անձը կարող է ներկայացնել ոչ միայն նյութաիրավական, այլև դատավարական առարկություններ, որոնք նպատակ են հետապնդում ապացուցել վարույթի ծագման կամ այն շարունակելու ոչ իրավաչափության փաստը: Հետևաբար, այս հանգամանք-

⁷ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/2397/02 քաղաքացիական գործով 2009 թվականի մարտի 13-ի որոշումը: Տե՛ս նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-248/ՎԴ/քաղաքացիական գործով 2010 թվականի սեպտեմբերի 10-ի, թիվ ԵԱԴԴ/0056/02/08 քաղաքացիական գործով 2011 թվականի ապրիլի 1-ի որոշումները:

⁸ Տե՛ս **Осокина Г. Л.** Курс гражданского судопроизводства России. Общая часть. Учебное пособие. Томск, 2002, էջ 518:

⁹ Տե՛ս **Треушников М. К.** Судебные доказательства. М., 2004, էջ 16:

¹⁰ Տե՛ս **Авдеенко Н. И. и др.** Советский гражданский процесс. Ленинград, 1984, էջ 137-139:

¹¹ Տե՛ս **Решетникова И. В.** Доказывание в гражданском процессе. М., 2010, էջ 55:

ները ևս պետք է դիտվեն որպես ապացուցման առարկայի մաս, թեկուզև դրանք գործն ըստ էության լուծելու համար չեն կարող ունենալ էական նշանակություն: Բացի դրանից, դատավարական բնույթի փաստերը ապացուցման առարկայի կազմ ներառելու օգտին է վկայում նաև ՔԴՕ 47 հոդվածում ամրագրված ապացույցների հասկացությունը, որի ներքո հասկացվում են ոչ միայն գործին մասնակցող անձանց պահանջները և առարկությունները հիմնավորող, այլև վեճի լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքների առկայության կամ բացակայության մասին օրենքով սահմանված տեղեկությունները: Այս առումով հատկանշական է, որ ՀՀ Սահմանադրական դատարանը ևս «ապացուցման առարկա» հասկացությունը սահմանել է հետևյալ կերպ. «Ապացուցման առարկան այն իրավաբանական (հիմնականում նյութաիրավական բնույթի) փաստերի համակցությունն է, որոնք էական նշանակություն ունեն գործն ըստ էության լուծելու համար, և ենթակա են պարզելու դատական քննության ընթացքում»¹²:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ առավել ամբողջական է թվում Ս. Գ. Մեղրյանի տված լայն իմաստով ապացուցման առարկայի բնորոշումը. «Ապացուցման առարկան են կազմում այն նյութաիրավական և դատավարական բնույթի և ապացուցողական փաստերը, որոնք գործի հարուցման, քննության և լուծման համար ունեն էական նշանակություն»¹³: Կարելի է եզրակացնել, որ որպես նոր երևան եկած հանգամանքներ կարող են դիտվել ապացուցման առարկայի կազմի մեջ մտնող ինչպես նյութաիրավական, այնպես էլ դատավարական բնույթի իրավաբանական փաստերը: Հակառակ դեպքում, ինչպես արդարացիորեն նշում է Ա. Ն. Ռեզունենկոն, ապացուցման առարկայի կազմից դատավարական բնույթի փաստերի բացառումը և այդ հիմքով նոր երևան եկած հանգամանքների մեջ մտնող փաստերի շրջանակի սահմանափակումը կհանգեցնեին նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի գործողության սահմանների անհարկի նեղացմանը¹⁴:

Հարկ է նշել, որ այս մոտեցմամբ է առաջնորդվում նաև դատական պրակտիկան: Մասնավորապես, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը քաղաքացիական գործերից մեկի շրջանակներում, պատճառաբանելով, որ Արայիկ Սինոնյանը չէր կարող դատական ատյաններում ներկայացնել Գեորգի Հակոբյանի շահերը, քանի որ վերջինիս մահվամբ դադարել է Արայիկ Սինոնյանին տրված լիազորագրի գործողությունը, հայտնել է հետևյալ դիրքորոշումը. «Բողոք բերած անձի կողմից վկայակոչված Գեորգի Հակոբյանի մահվան փաստը նոր երևան եկած հանգամանք է, որն էական նշանակություն ունի սույն գործի լուծման համար»¹⁵: Այսինքն՝ դրանով իսկ նոր երևան եկած հանգամանք է ճանաչվել գործի քննության ժամանակ անհայտ մնացած

¹² ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2009 թվականի դեկտեմբերի 8-ի թիվ ՍԴՈ-845 որոշումը (ՀՀՊՏ 2009.12.16/64(730), հոդ. 1378):

¹³ Ս. Գ. Մեղրյան, Ապացուցումը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարությունում: Դասախոսություններ, Եր., 2011, էջ 19:

¹⁴ Տե՛ս Резуненко А. Н. Пересмотр судебных актов, вступивших в законную силу, по вновь открывшимся обстоятельствам как стадия гражданского процесса. Дис. ... канд. юрид. наук – Волгоград, 2001, էջ 35:

¹⁵ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԿԴ1/0253/02/09 քաղաքացիական գործով 2011 թվականի մարտի 4-ի որոշումը:

դատավարական բնույթի փաստը՝ գործին մասնակցող անձի մահը, քանի որ գործի քննության ժամանակ այն հայտնի լինելու դեպքում, ելնելով վիճելի իրավահարաբերության բնույթից, կհանգեցնե՞ր գործի վարույթի կասեցմանը կամ կարճմանը (ՔԴՕ 105 և 109 հոդվածներ):

Գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող այն հանգամանքները, որոնք հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել գործին մասնակցող անձանց, դատական ակտի վերանայման հիմք են, եթե դրանք գործի քննության ժամանակ գոյություն են ունեցել օբյեկտիվ իրականությունում: Չնայած այս հատկանիշը ուղղակիորեն նախատեսված չէ ՔԴՕ 204.32 հոդվածի 1-ին կետում, սակայն այն ենթադրվում է նշված նորմի բովանդակությունից: Ուստի այս առումով անհրաժեշտ է տարանջատել նոր երևան եկած հանգամանքները նոր և փոփոխված հանգամանքներից:

Նոր են համարվում գործի համար նշանակություն ունեցող, սակայն միայն գործի քննությունից հետո ծագած հանգամանքները¹⁶: Իսկ փոփոխված պետք է համարել այն իրավաբանական փաստերը, որոնք դրվել են դատական ակտի հիմքում, սակայն հետագայում փոփոխվել են: Հետևաբար, և՛ նոր, և՛ փոփոխված հանգամանքների հիմնական տարբերությունը նոր երևան եկած հանգամանքներից ժամանակային գործոնն է: Դրանով են պայմանավորված նաև նշված հանգամանքների դատավարական հետևանքները: Խոսքն այն մասին է, որ նոր և փոփոխված հանգամանքները, ի տարբերություն նոր երևան եկածների, կասկածի տակ չեն դնում օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը, քանի որ գործի քննության ժամանակ գոյություն չունենալու փաստի ուժով դրանք չէին կարող դառնալ դատական քննության առարկա: Այդ իսկ պատճառով նոր և փոփոխված հանգամանքները ոչ թե դատական ակտը նոր երևան եկած հանգամանքներով վերանայելու, այլ նոր հայց հարուցելու հիմք կարող են հանդիսանալ¹⁷: Այսպես, օրինակ, կողմերից մեկի գույքային կամ ընտանեկան դրության փոփոխության հանգամանքը, ըստ ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի¹⁸ 107 հոդվածի՝ դատական կարգով որոշված ալիմենտի սահմանված չափը փոփոխելու կամ ալիմենտ վճարելուց ազատելու պահանջով հայց հարուցելու հիմք է:

Հատկանշական է, որ նոր երևան եկած հանգամանքների գործի քննության ժամանակ գոյություն ունենալու անհրաժեշտությունը բազմիցս շեշտադրվել է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումներում¹⁹: Սակայն այս պահանջն իրավակիրառ պրակտիկայում ոչ միշտ է պահպանվում, ինչի օրինակ է թիվ ԵԱԴԴ/0056/02/08 քաղաքացիական գործը: Նշված գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, քննելով Ազգուշ Մելքոնյանի, Գոհար, Արայիկ Տոնոյանների և Ալվարդ Նախոյանի կողմից ըստ հայցի՝ Արամ Խա-

¹⁶ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Բուլգակովան ընդդեմ Ռուսաստանի գործով 2007 թվականի հունվարի 18-ի վճիռը, կետ 39:

¹⁷ Տե՛ս **Мельников А. А. и др.**, Курс советского гражданского процессуального права. Том II, М., 1981, էջ 312:

¹⁸ Ընդունվել է 09.11.2004 թ. ՀՀՊՏ 2005.01.19/4 (376), հոդ. 60:

¹⁹ Տե՛ս, օրինակ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-1224 (ՎԴ) քաղաքացիական գործով 2007 թվականի սեպտեմբերի 5-ի, թիվ 3-1311 (ՎԴ) քաղաքացիական գործով 2007 թվականի սեպտեմբերի 5-ի և թիվ ԵՄԴ/0771/02/08 քաղաքացիական գործով 2009 թվականի հունիսի 26-ի որոշումները:

չատրյանն ընդդեմ Ազգուշ Մելքոնյանի, Գոհար, Արայիկ Տոնոյանների և Ալվարդ Նախոյանի՝ առանց փոխհատուցման բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը դադարեցնելու և վտարելու պահանջների մասին, և հակընդդեմ հայցի՝ Արամ Խաչատրյանի անվամբ տրված բնակելի տան տեխնիկական անձնագիրը 50%-ի չափով անվավեր ճանաչելու և սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջների մասին քաղաքացիական գործով բերված վճռաբեկ բողոքը, գտել է, որ Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ 26.02.2010 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճիռն էական նշանակություն ունի թիվ ԵԱԴԴ/0056/02/08 քաղաքացիական գործի լուծման համար, համարվում է նոր երևան եկած հանգամանք, և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 04.11.2009 թվականի որոշումը վերանայելու հիմք է:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը իր դիրքորոշման հիմքում դրել է հետևյալ պատճառաբանությունը. «Սույն գործով որպես նոր երևան եկած հանգամանք բողոք բերած անձինք ներկայացրել են Երևանի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ 26.02.2010 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճիռը: Տվյալ վճռով մասնակիորեն բավարարվել է Ազգուշ Մելքոնյանի, Գոհար և Արայիկ Տոնոյանների ու Գոհար Նախոյանի հայցն ընդդեմ Արամ Խաչատրյանի՝ ձեռքբերման վաղեմության ուժով սեփականության իրավունքի ճանաչման պահանջի մասին և վճռվել է Երևանի Միրաքյան նրբանցքի թիվ 16 հասցեում գտնվող տան առաջին հարկում գտնվող և հայցվորների կողմից փաստացի զբաղեցրած օրինական տարածքների նկատմամբ և այդ շինության տակ գտնվող հողամասի կեսի նկատմամբ ձեռքբերման վաղեմության ուժով ճանաչել Ազգուշ Մելքոնյանի, Գոհար և Արայիկ Տոնոյանների սեփականության իրավունքը: Այսինքն՝ որպես նոր երևան եկած հանգամանք վկայակոչված՝ Երևանի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ 26.02.2010 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով Ազգուշ Մելքոնյանը, Գոհար և Արայիկ Տոնոյանները ճանաչվել են վեճի առարկա գույքի՝ Երևանի Միրաքյան նրբանցքի թիվ 16 հասցեում գտնվող տան համապատասխան մասի սեփականատերեր: Մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանի 19.06.2009 թվականի որոշմամբ որոշվել է «Ազգուշ Մելքոնյանին, Արայիկ և Գոհար Տոնոյաններին, Ալվարդ Նախոյանին վտարել Երևանի Միրաքյան նրբանցքի թիվ 16 հասցեից»²⁰: Մինչդեռ ակնհայտ է, որ գործի քննության ավարտից հետո ծագած հանգամանքը՝ վեճի առարկա գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի ճանաչումը, պետք է որակվեր ոչ թե նոր երևան եկած, այլ նոր հանգամանք՝ դրանից բխող հետևանքներով:

Նոր երևան եկած հանգամանքներին վերագրվող հաջորդ հատկանիշը գործի քննության ժամանակ դրանց անհայտ լինելն է բողոք բերած անձին: Ընդ որում, հանգամանքները նոր երևան եկած են համարվում միայն այն դեպքում, երբ ոչ միայն հայտնի չեն եղել, այլև չէին կարող հայտնի լինել բողոք բերած անձին: Հետևապես, գործի քննության ժամանակ ան-

²⁰ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱԴԴ/0056/02/08 քաղաքացիական գործով 2011 թվականի ապրիլի 1-ի որոշումը:

հայտ մնացած հանգամանքները նոր երևան եկած որակելու տեսանկյունից կարևորվում է այն հանգամանքի գնահատականը, թե արդյոք գործին մասնակցող անձն ունեցել է այդ հանգամանքների մասին տեղեկանալու հնարավորություն:

Այս կապակցությամբ ուշագրավ է, որ մասնագիտական գրականության մեջ գործի քննության ժամանակ նոր երևան եկած հանգամանքների մասին տեղեկանալու անհնարինության հարցը տարակարծությունների տեղիք է տալիս: Ավելի հաճախ հանդիպում է այն տեսակետը, ըստ որի՝ գործի քննության ժամանակ հանգամանքների հայտնի դառնալու անհնարինության մասին կարելի է խոսել բոլոր այն դեպքերում, երբ բողոք բերած անձը պարտավոր չէր իմանալ գործի համար էական նշանակություն ունեցող այդ հանգամանքի մասին²¹:

Ընդհանուր առմամբ պետք է համաձայնել այն մոտեցմանը, որ որոշակի հանգամանք իմանալու պարտականության դեպքում անձը չի կարող հետագայում այդ հանգամանքը վկայակոչել որպես նոր երևան եկած, քանի որ բողոք բերած անձի այդ պարտականությունից ենթադրվում է նաև դրա մասին տեղեկանալու հնարավորությունը: Այդուհանդերձ, նոր երևան եկած հանգամանքի նախկինում հայտնի լինելու հնարավորությունը այդ հանգամանքի մասին բողոք բերած անձի իմանալու պարտականության հետ կապելը արդարացված չի թվում:

Նախ, անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ օրենսդիրը, օգտագործելով «չէին կարող հայտնի լինել» բառակապակցությունը, արդեն իսկ շեշտում է այն, որ խոսքը տվյալ դեպքում ոչ թե հանգամանքի մասին տեղյակ լինելու պարտականության, այլ դրա հնարավորության մասին է: Հատկապես, եթե հաշվի առնենք այն կարևոր հիմնադրույթը, որ անձը չունի պարտականություններ, որոնք նախատեսված չեն օրենքով (ՀՀ Սահմանադրության²² 42 հոդվ.): Բացի դրանից, չեն բացառվում այն իրավիճակները, երբ անձը, չունենալով որևէ պարտականություն, գործի քննության ժամանակ տեղյակ է լինում կամ կարող էր տեղյակ լինել որոշակի հանգամանքների մասին: Նման պայմաններում ակնհայտ է, որ անձը չպետք է կարողանա դրանք վկայակոչել որպես նոր երևան եկած:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ այն հարցը, թե արդյոք հանգամանքները կարող էին հայտնի լինել գործի քննության ժամանակ, պետք է դիտարկել գործի քննության ժամանակ հայտնի դառնալու հնարավորության տեսանկյունից: Այս առումով պետք է արժևորել Ս. Ս. Ջավրիևի այն դիտարկումը, ըստ որի՝ անձը զրկվում է նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտի վերանայման իրավունքից, եթե գործի սկզբնական քննության ժամանակ այդ հանգամանքները կարող էին հայտնի լինել նրան, եթե վերջինս ցուցաբերեր բավարար շրջահայացություն²³: Այսինքն՝ հեղինակը, փաստորեն, արտահայտում է այն դիրքորոշումը, որ հանգամանքը նոր երևան եկած կարող է համարվել, եթե այն գործի քննության ժամանակ անհայտ է մնացել բողոք բերած անձի կամ-

²¹ Տե՛ս **Алиев Т. Т.**, նշվ. աշխ., էջ 212:

²² Ընդունվել է 05.07.1995 թ. ՀՀՊՏ 2005.12.05/Հատուկ թողարկում, հոդ. 1426:

²³ Տե՛ս **Завриев С. С.**, նշվ. աշխ., էջ 47:

քից անկախ պատճառներով:

Կարծում ենք, որ այս մոտեցումը պետք է առավել ընդունելի համարել: Նման եզրահանգումը բխում է նաև ՔԴՕ 204.32 հոդվածի 1-ին կետի բովանդակությունից: Այսպես, եթե գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքները գործի քննության ժամանակ անհայտ են մնացել ոչ օբյեկտիվ բնույթ կրող պատճառներով, ապա ակնհայտ է, որ այդ դեպքերում խոսք չի կարող լինել նոր երևան եկած հանգամանքների մասին: Հակառակ պարագայում կխախտվի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի վերջնական լինելու սկզբունքը:

Սակայն, եթե բողոք բերած անձը գործի քննության ժամանակ դրսևորել է գործի փաստական հանգամանքները պարզելու կապակցությամբ բավարար հոգատարություն և շրջահայացություն, սակայն դրանք իրենից անկախ պատճառներով մնացել են անհայտ, ապա հիմքեր կան ենթադրելու, որ այդ հանգամանքները չէին կարող հայտնի լինել բողոք բերած անձին: Միևնույն ժամանակ հարկ ենք համարում նշել, որ հանգամանքների մասին գործի քննության ժամանակ տեղեկանալու հնարավորության հարցը յուրաքանչյուր գործով ենթակա է առանձին գնահատման՝ ելնելով տվյալ գործի առանձնահատկություններից:

Այս դատողություններից հետևում է, որ որպես նոր երևան եկած հանգամանք երբևէ չեն կարող դիտվել հանրահայտ փաստերը (լատիներեն «Factum notorium» եզրույթից, որը թարգմանաբար նշանակում է հանրահայտ փաստ): Նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման հիմք չեն նաև այն հանգամանքները, որոնք իրենց բնույթով հանրամատչելի են²⁴: Դա պայմանավորված է այն պարզ իրողությամբ, որ մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցներով, համաշխարհային համակարգչային ցանցով, պաշտոնական հրատարակություններով և այլ միջոցներով հրապարակված և հանրությանը մատչելի դառնալու հնարավորություն ընձեռող տեղեկատվությունը ինքնին բացառում է այն իրավիճակը, երբ դրանցով հայտնի դարձած հանգամանքների մասին տեղեկանալը լինի անհնարին:

Այս կապակցությամբ ուշադրության է արժանի թիվ 3-1936 (ՏԴ) քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումը. «Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ «Գյուղատնտեսական և բնակավայրերի նշանակության հողերի կադաստրային զուտ եկամտի ու կադաստրային արժեքների 2005 թվականի չափերը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության 30.12.2004 թվականի թիվ 897-Ն որոշման հավելված 4-ի 134-րդ կետում «ՄԵՏԱ ՍՊԸ մեխանիկական գործարան» նշումը սույն գործի համար էական նշանակություն ունեցող նոր երևան եկած հանգամանք է, քանի որ դրանում նշված Ընկերության անվանումն այլ է, քան «Մոլդովական փողոցի մոտ գտնվող «ՄԵՏԱ» ՍՊԸ-ի կողմից վարձակալության իրավունքով օգտագործվող հողամասն ընկերությանն օտարելու մասին» Երևանի քաղաքապետի 24.08.2005 թվականի թիվ 1839-Ա որոշման մեջ նշված Ընկերության անվանումը»:

Մինչդեռ նման դիրքորոշումը խիստ կասկածելի է թվում: Մի կողմ

²⁴ Տե՛ս «Арбитражный процесс: компендиум», отв. ред. В. В. Ярков. М., 2011, էջ 308:

թողնելով նշված գործի փաստերի առանձին քննարկումը՝ հարկ է նշել, որ նորմատիվ իրավական ակտի դրույթը չի կարող բավարարել գործի քննության ժամանակ անհայտ լինելու պահանջին, քանի որ եթե այն նույնիսկ փաստացի հայտնի չի եղել, ապա պաշտոնական հրապարակման փաստի ուժով հանդիսացել է հանրամատչելի և կարող էր հայտնի լինել բոլոր բերած անձին: Բացի դրանից, նորմատիվ իրավական ակտի դրույթը որպես նոր երևան եկած հանգամանք դիտելը հիմնավորված չէ այն առումով, որ իրավանորմների գոյության փաստը չի մտնում ապացուցման առարկայի կազմի մեջ, քանի որ գործում է դատարանի կողմից օրենքի պատշաճ իմացության կանխավարկածը (*jura novit curia*)²⁵:

Դատավարագիտության մեջ հիմնականում տարածված է այն մոտեցումը, որ քննարկվող խմբում ընդգրկված նոր երևան եկած հանգամանքները գործի քննության ժամանակ պետք է անհայտ լինեն ոչ միայն բոլոր բերած գործին մասնակցող անձին, այլև դատարանին: Այս հատկանիշը, ինչպես նշում էին Բ. Ս. Անտիմոնովը և Ս. Լ. Գերզոնը, թեև նախատեսված չէ օրենքով, սակայն բխում է նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի էությունից²⁶:

Այս առնչությամբ բոլորովին այլ տեսակետ է արտահայտում Ս. Ս. Ջավրիևը, ով, հիմք ընդունելով օրենքի ձևակերպումը, կարծիք է հայտնում այն մասին, որ դատարանը չի դասվում այն սուբյեկտների շարքը, որին այդ հանգամանքները պետք է անհայտ մնացած լինեն գործի քննության ժամանակ: Ուստի նա հանգում է այն հետևության, որ եթե հանգամանքները գործի քննության ժամանակ անհայտ են եղել բոլոր բերած անձին, իսկ դատարանը տեղյակ է եղել դրանց մասին, ապա դատարանն իր նախաձեռնությամբ իրավասու չէ հաստատված համարելու այդ փաստը²⁷:

Ս. Ս. Ջավրիևի այս մոտեցումը հազիվ թե ընդունելի համարվի: Այսպես, եթե գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքները հայտնի են եղել դատարանին, սակայն դրանք վերջինս հաշվի չի առել, ապա նման պայմաններում կայացված դատական ակտը կլինի անհիմն և ապօրինի: Այսինքն՝ տվյալ պարագայում հիմքեր կան խոսելու դատարանի կողմից թույլ տրված դատական սխալի մասին, որը, ինչպես գիտենք, բնութագրական չէ նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման վարույթին:

Միննույն ժամանակ, ուշադրության է արժանի այն կարևորագույն հանգամանքը, որ դատարանը գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքների մասին տեղեկությունները կարող է ստանալ միայն գործում առկա ապացուցման միջոցների հետազոտման և գնահատման արդյունքում (ՔԴՕ 47, 53 և 131 հոդվածներ): Իսկ նման պայմաններում ակնհայտ է, որ նոր երևան եկած հանգամանքներով բոլոր բերած գործին մասնակցող անձը իմացել է կամ կարող էր իմանալ այդ հանգամանքների մասին, քանի որ գործին մասնակցող անձը դատավարու-

²⁵ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-132 (ՎԴ) քաղաքացիական գործով 2008 թվականի մարտի 27-ի որոշումը:

²⁶ Տե՛ս **Антимонов Б. С., Герзон С. Л.** Обжалование и пересмотр решений по гражданским делам. М., 1953, էջ 92:

²⁷ Տե՛ս **Завриев С. С.**, նշվ. աշխ., էջ 47-48:

թյան ցանկացած փուլում ունի գործի նյութերին ծանոթանալու դատավարական իրավունք:

Բացի դրանից, Ս. Ս. Ջավրիկի տեսակետի հիմքում դրված այն փաստարկը, որ օրենքը դատարանին չի դասում այն սուբյեկտների շարքը, որին գործի քննության ժամանակ պետք է անհայտ մնացած լինեն որպես նոր երևան եկած վկայակոչվող հանգամանքները, ևս հիմնավոր չի թվում: Մասնավորապես, չպետք է մոռացության մատնել այն հիմնարար կանխադրույթը, որ օրենքներում օգտագործվող առանձին հասկացություններ չեն կարող ինքնաբավ լինել, և դրանց բովանդակությունը, բնորոշ հատկանիշների շրջանակը ճշգրտվում են ոչ միայն օրինաստեղծ գործունեությամբ, այլև դատական պրակտիկայում:

Վերոգրյալ դատողությունների լույսի ներքո՝ հետաքրքրական է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 204.32 հոդվածի 1-ին կետով սահմանված նոր երևան եկած հանգամանքները գործի լուծման պահին արդեն իսկ առկա, գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքներ են, որոնք գործին մասնակցող անձանց, հետևաբար և դատարանին հայտնի չլինելու կամ ներկայացնելու անհնարինության պատճառով գործը լուծելիս հաշվի չեն առնվել»²⁸: Փաստորեն, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը խնդրո առարկա հարցի կապակցությամբ նախ ընդգծել է այն, որ նոր երևան եկած հանգամանքները պետք է անհայտ լինեն նաև դատարանին, ինչպես նաև սահմանել է, որ միայն այդ դեպքում դատարանը չի կարող հաշվի առնել գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքները:

Ասվածից հետևում է, որ նոր երևան եկած հանգամանքների բնութագրական պարտադիր հատկանիշ է համարվում գործի քննության ժամանակ դրանց անհայտ լինելը ոչ միայն բողոք բերած անձին, այլև դատարանին: Ընդ որում, գործի քննության ժամանակ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքների անհայտ մնալը կարող է պայմանավորված լինել ինչպես այդ մասին գործին մասնակցող անձանց ընդհանրապես անհայտ լինելու հանգամանքով, այնպես էլ գործին մասնակցող մեկ կամ մի քանի անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով, որոնք շահագրգռված են այդ հանգամանքները գործին մասնակցող մյուս անձանցից և դատարանից թաքցնելու հարցում²⁹: Այդ իսկ պատճառով, կարծում ենք, առավել հիմնավոր կլինի ՔԴՕ 204.32 հոդվածի 1-ին կետում խոսել ոչ թե ընդհանրապես գործին մասնակցող անձանց, այլ հենց բողոք բերած գործին մասնակցող անձին անհայտ լինելու մասին: Դրանով կապահովվի «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի³⁰ 45 հոդվածով նախատեսված օրենսդրական տեխնիկայի այն պահանջը, որ նորմատիվ իրավական ակտում չպետք է կիրառվեն այնպիսի նորմեր, որոնց կատարումը անհնար է:

²⁸ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵՇԴ/0611/02/09 քաղաքացիական գործով 2011 թվականի մայիսի 27-ի որոշումը:

²⁹ Տե՛ս **Резуненко А. Н.** Пересмотр судебных актов, вступивших в законную силу, по вновь открывшимся обстоятельствам как стадия гражданского процесса. Дис. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2001, էջ 46-47:

³⁰ Ընդունվել է 03.04.2002 թ. ՀՀԴՏ 2002.05.21/15(190), հոդ. 344:

Հարկ է նշել, որ դատական պրակտիկայում հաճախ նոր երևան եկած հանգամանքների անհայտ լինելու հատկանիշը վերագրվում է ապացույցների, և որպես նոր երևան եկած հանգամանք են քննարկվում գործի քննության ժամանակ անհայտ մնացած, այսինքն՝ նոր ապացույցները: Այսպես, օրինակ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թիվ ԵԱԲԴ/2860/02/08 քաղաքացիական գործով կայացրած 27.05.2009 թ. որոշմամբ նշել է. «15. 05. 1974 թվականի ձեռագիր կնքած առքուվաճառքի պայմանագիրը և ձեռագրաբանական փորձագիտական 17.03.2009 թվականի եզրակացությունը նոր երևան եկած հանգամանք չեն, քանի որ բողոքում բացակայում է որևէ հիմնավորում վերոնշյալ պայմանագիրը կամ փորձագիտական եզրակացությունը Սիմոն Մանուկյանի կամքից անկախ պատճառներով ներկայացված չլինելու վերաբերյալ»: Իսկ մեկ այլ գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը երևանի քաղաքապետի 23.01.2008 թվականի գրությունը համարել է նոր երևան եկած հանգամանք այն պատճառաբանությամբ, որ դրանով նշված փաստը հայտնի չի եղել և չէր կարող հայտնի լինել, և այն տվյալ գործի լուծման համար ունի էական նշանակություն³¹:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ կարծում ենք, որ առանձնակի ուշադրության է արժանի հանգամանքների և ապացույցների հարաբերակցության հարցը: Հանգամանքները կամ փաստերն օբյեկտիվ իրականության երևույթներ են, որոնք գոյություն ունեն անկախ մարդու գիտակցությունից: Ի տարբերություն հանգամանքների՝ ապացույցներն օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերված տեղեկություններն են, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի հաստատում են գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները: Դրանք՝ որպես իրադարձությունների և երևույթների մասին տեղեկություններ, փաստերի արտացոլանք են, որոնց անմիջական ընկալումն անհնար է³²: Այդ պատճառով էլ հավաստի տեղեկությունները հանգեցնում են նրան, որ հանգամանքի ճանաչումը դառնում է իրականություն, իսկ կեղծ տեղեկությունները խոչընդոտում են նման հնարավորության իրացումը:

Դատավարագիտության և քաղաքացիադատավարական օրենսդրության մեջ դատական ապացույց են անվանվում ոչ միայն գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների մասին տեղեկությունները, այլև այդ տեղեկությունների ստացման դատավարական միջոցները (գրավոր և իրեղեն ապացույցները, վկայի ցուցմունքը և այլն): Ապացույց հասկացության բազմիմաստությունը պայմանավորված է այն դիալեկտիկական կապով, որն առկա է տեղեկության (փաստական տվյալի), այն կրող սուբյեկտի կամ իրի և դրա ստացման դատավարական եղանակների միջև: Ուստի գիտական միտքը դատական ապացույցի մեջ տեսնում է բովանդակության և դատավարական ձևի միասնություն, որտեղ բովանդակությունը տեղեկություններն (ապացույցներն) են, իսկ դատավարական ձևը՝ ապացուցման միջոցները³³:

³¹ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱԴԴ/0438/02/08 քաղաքացիական գործով 2009 թվականի հունիսի 26-ի որոշումը:

³² Տե՛ս **Байлин О. В.** Доказательства и доказывание в гражданском судопроизводстве. Воронеж, 2006, էջ 87:

³³ Տե՛ս **Ռ. Գ. Պետրոսյան**, Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն: Երրորդ հրատարակություն, Եր., 2007, էջ 346:

Ելնելով նշվածից՝ պետք է արձանագրել, որ նոր ապացույցները գործի քննության ավարտից հետո հայտնի դարձած նոր փաստական տվյալներ, տեղեկություններ են դատարանի կողմից արդեն իսկ հետազոտված փաստերի մասին: Դրանք կարող են վկայել, որ դատարանը սխալ է հաստատել գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող այս կամ այն հանգամանքը, դա արել է ոչ բավարար պատճառաբանվածությամբ, կամ այդ ապացույցների հետազոտման դեպքում դատարանի հետևություններն այլ կլինեին: Այնինչ նոր երևան եկած հանգամանքները ոչ թե նոր տեղեկություններ են գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների մասին, այլ հենց այդ հանգամանքներն են, որոնք բողոք բերած գործին մասնակցող անձին և դատարանին՝ գործի քննության ժամանակ անհայտ լինելու հետևանքով հաշվի չեն առնվել դատական ակտը կայացնելիս:

Նոր ապացույցների և նոր երևան եկած հանգամանքների այս տարբերություններից էլ բխում է այն հետևությունը, որ նոր ապացույցները չեն կարող նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման հիմք լինել: Նման դիրքորոշումը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ նոր ապացույցների առկայությունը առավելապես կարող է վկայել դատական սխալի մասին, ինչն ինքնին համատեղելի չէ նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման վարույթի հետ: Ասվածը նկատի ունենալով՝ մենք չենք կարող համաձայնել Մ. Ս. Ստրոգովիչի այն կարծիքին, որ նոր ապացույցների և հանգամանքների հստակ տարանջատումը չունի ո՛չ տեսական, և ո՛չ էլ գործնական նշանակություն³⁴:

Միաժամանակ անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ, այնուամենայնիվ, նոր երևան եկած հանգամանքների և նոր ապացույցների միջև որոշակի կապ կա: Խոսքն այն մասին է, որ նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման ժամանակ բողոք բերած անձը կրում է նոր երևան եկած հանգամանքի ապացուցման պարտականությունը, որն էլ պետք է կատարվի նոր ապացույցների ներկայացմամբ:

Այսպիսով, ՔԴՕ 204.32 հոդվածի 1-ին կետում ընդգրկված առաջին խումբ հանգամանքներով դատական ակտը ենթակա է վերանայման, եթե դրանք.

- 1) գործի լուծման համար ունեն էական նշանակություն,
- 2) գործի քննության ժամանակ գոյություն են ունեցել օբյեկտիվ իրականությունում,
- 3) գործի քննության ժամանակ հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել բողոք բերած գործին մասնակցող անձին,
- 4) գործի քննության ժամանակ հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել գործը քննած դատարանին:

ՔԴՕ 204.32 հոդվածի 1-ին կետում նախատեսված նոր երևան եկած հանգամանքների երկրորդ խումբը, ինչպես վերը նշվեց, գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող այն հանգամանքներն են, որոնք հայտնի են եղել գործին մասնակցող անձանց, բայց նրանցից անկախ

³⁴ Տե՛ս **Строгович М. С.** Проверка законности и обоснованности судебных приговоров. М., 1956, էջ 308-309:

պատճառներով չեն ներկայացվել դատարան: Այսինքն՝ այս խմբում ընդգրկված հանգամանքները նախորդից տարբերվում են միայն այն հատկանիշով, որ դրանք գործը լուծելիս հաշվի չեն առնվել ոչ թե բողոք բերած գործին մասնակցող անձին անհայտ լինելու, այլ նրա կողմից ներկայացնելու անհնարինության պատճառով: Հետևաբար, դրանց էությունը ճիշտ ըմբռնելու համար անհրաժեշտ է զբաղվել միայն այս հատկանիշի վերլուծությամբ, քանի որ մյուսների վերաբերյալ արտահայտված տեսակետները հավասարապես կիրառելի են նաև տվյալ դեպքում:

Խնդրո առարկա հարցի վերաբերյալ առկա իրավակարգավորումից բխում է, որ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքները կարող են համարվել նոր երևան եկած, եթե գործին մասնակցող անձի կողմից դրանք չվկայակոչելը պայմանավորված է եղել օբյեկտիվ պատճառներով: Այլ կերպ ասած՝ տվյալ դեպքում օրենսդիրը հանգամանքի նոր երևան եկած լինելու հնարավորությունը ուղղակի կախվածության մեջ է դրել գործին մասնակցող անձանց՝ իրենց պահանջների և առարկությունների հիմքում որոշակի փաստական հանգամանքներ դնելու պարտականությունը չկատարելու պատճառներից:

Պահանջների և առարկությունների հիմքում որոշակի փաստական հանգամանքներ դնելու պարտականությունը (հաստատման ծանրությունը) բխում է ՔԴՕ 48, 87, 95 և մի շարք այլ դրույթներից³⁵:

ՔԴՕ 87 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ հայցվորը պարտավոր է, ի թիվս այլոց, հայցադիմումում նշել ոչ միայն իր պահանջները, այլև այն հանգամանքները, որոնց վրա հիմնվում են հայցապահանջները: Նշված պահանջները վերաբերում են նաև հակընդդեմ հայցվորի և վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ ներկայացնող երրորդ անձի կողմից հայցի հարուցման դեպքերին: Դատավարական օրենսդրությունը սահմանում է նաև հայցադիմումի պատասխանին ներկայացվող պահանջները, որոնցից մեկն էլ պատասխանողի կողմից իր դիրքորոշման հիմքում ընկած հանգամանքների մասին նշելու պարտականությունն է, եթե վերջինս մասնակի կամ ամբողջությամբ առարկում է հայցվորի պահանջի դեմ (ՔԴՕ 95 հոդվ., մաս 2):

Հայցադիմումին և հայցադիմումի պատասխանին ներկայացվող նշված պահանջների վերլուծությունը վկայում է, որ կողմերը կրում են հայցի առարկայի և դրա փաստական հիմքի վերաբերյալ դիրքորոշում արտահայտելու պարտականություն³⁶: Հենց այդ դիրքորոշումներն էլ յուրաքանչյուր գործով ունեն սկզբունքային նշանակություն, քանի որ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերի շրջանակի սահմանումն անմիջական կախվածության մեջ է մտնում գործին մասնակցող անձանց վկայակոչած փաստերի վերաբերյալ մյուս կողմի ներկայացրած առարկություններից: Ընդ որում, ինչպես բխում է ՔԴՕ 48-ի հոդվածի 2-րդ մասի և 149⁸ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետի համադրումից, գործին մասնակցող անձինք իրենց պահանջների և ա-

³⁵ Տե՛ս **Ս. Գ. Մեղրյան**, նշվ. աշխ., էջ 74-75:

³⁶ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 11-ի թիվ ՍԴՈ-1004 որոշումը (ՀՀՊՏ 2011.12.14/66(869).1, հոդ. 1645.4):

ռարկությունների հիմքում որոշակի փաստական հանգամանքներ դնելու պարտականությունը պետք է կատարեն մինչև դատարանի կողմից ապացուցման առարկան որոշելը:

Վերը արված դատողությունների լույսի ներքո՝ գործնականում անհնար են թվում այնպիսի իրավիճակները, երբ գործին մասնակցող անձն իրենից անկախ պատճառներով զրկված լինի որոշակի հանգամանքներ դատարանին հայտնելու հնարավորությունից: Թերևս նման վերացական հնարավորության մասին կարելի է խոսել այն բացառիկ դեպքերում, երբ գործին մասնակցող անձը ֆիզիկապես չի կարողացել կատարել որևէ գործողություն: Սակայն նման պայմաններում էլ կվերանա նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման անհրաժեշտությունը, քանի որ առնվազն վրա կհասնի դատարանի կողմից գործին մասնակցող անձին դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին ծանուցման դատավարական պարտականության խախտման փաստը, ինչը ՔԴՕ 228 հոդվածի իմաստով արդեն իսկ դատական ակտի անվերապահ բեկանման հիմք է:

Այս կապակցությամբ ուշադրության է արժանի նաև այն հանգամանքը, որ օրենսդիրը ՔԴՕ 204.32 հոդվածում խոսում է ոչ թե գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքները գործին մասնակցող անձի կամքից անկախ պատճառներով չվկայակոչելու, այլ չներկայացնելու մասին: Այնինչ հայտնի է, որ ներկայացվել կամ չներկայացվել կարող են միայն ապացույցները (ՔԴՕ 28 հոդվ. 1-ին մասի 3-րդ կետ, 49 հոդվ. 1-ին մաս և այլն), իսկ հանգամանքները ոչ թե ներկայացվում, այլ վկայակոչվում են (ՔԴՕ 48 հոդվ.): Այս պարզ իրողությունը հաշվի չառնելու հետևանքով օրենսդրական առկա իրավակարգավորումը բավարար նախադրյալներ է պարունակում «հանգամանք վկայակոչելու» և «ապացույց ներկայացնելու» դատավարական տարբեր բովանդակություն և արժեք ներկայացնող գործողությունները միախառնելու համար:

Ասվածի մասին է վկայում նաև քննարկվող դրույթի կապակցությամբ ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկան: Այսպես, օրինակ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թիվ 3-1558 (ՎԴ) քաղաքացիական գործով 12.12.2007 թ. կայացրած որոշմամբ նշել է հետևյալը. «Սույն բողոքին կից ներկայացված՝ կտակի բնօրինակի հաստատված պատճենը, այսինքն՝ Արաբկիրի նոտարական տարածքի նոտարական գրասենյակի արխիվում պահպանվող 18.04.1989 թվականի Վոլոդյա Մխիթարյանի կտակի բնօրինակը և 1989 թվականի սեղանամատյանը ... ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 228 հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ սույն գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող նոր երևան եկած հանգամանքներ չեն կարող որակվել, քանի որ դրանք հայտնի են եղել գործին մասնակցող անձ Նարինե Մխիթարյանին (Գասպարյանին), և գործի քննության ընթացքում դրանց ներկայացնելը դատարան անհնար չէր»: Մեկ այլ գործի շրջանակում էլ ՀՀ բարձրագույն դատական ատյանը հայտնել է այսպիսի դիրքորոշում. «Էդվարդ Շահբազյանի 25.03.2009 թվականի բացատրությունում վկայակոչված հանգամանքները հայտնի են եղել Լևոն Գրիգորյանին, և նա ապացուցել է իրենից անկախ պատճառներով դրանք դատարան

չներկայացնելու փաստը: Մասնավորապես՝ տվյալ հանգամանքը հիմնավորվում է վճռաբեկ բողոքին կից ներկայացված Վարդաբլուրի գյուղապետարանի 28.04.2009 թվականի տեղեկանքով, համաձայն որի՝ եղվարդ Շահբազյանը ընտանիքով 1996 թվականից բացակայել է Հայաստանի Հանրապետությունից, և վերջինիս գտնվելու վայրը հայտնի չի եղել, ուստի դրա ներկայացումը դատարան անհնար է եղել»³⁷:

Վերոգրյալի համատեքստում կարելի է եզրակացնել, որ ՔԴՕ 204.32 հոդվածի 1-ին կետի իմաստով նոր երևան եկած հանգամանքների երկրորդ խումբը գործնականում ընկալվում է ոչ թե որպես բողոք բերած անձի կամքից անկախ պատճառներով չվկայակոչված հանգամանք, այլ որպես չներկայացված ապացույց: Իսկ դրանց տարբերությունների մասին խոսվել է վերևում:

Ավելին, ՔԴՕ 219 հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ եթե առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ ապացույցը չի ներկայացվել կողմերի կամքից անկախ հանգամանքներով, ապա վերաքննիչ դատարանը բեկանում է գործը և այն ուղարկում համապատասխան առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության, եթե գտնում է, որ ապացույցն էական նշանակություն ունի գործի լուծման համար:

Նշված դրույթի առկայության պայմաններում նոր երևան եկած հանգամանքների քննարկվող խմբի գոյության իրավունքը խիստ վիճելի է թվում, քանի որ այն հանգեցնում է դատական ակտերի վերանայման տարբեր վարույթների խառնաշփոթի: Խոսքն այն մասին է, որ այդ կերպ բողոք բերած անձը հնարավորություն է ստանում իր կամքից անկախ պատճառներով չներկայացված ապացույցի հիման վրա նոր երևան եկած հանգամանքներով բողոքարկել դատական ակտն այն դեպքում, երբ դա պետք է արվեր մինչև վերանայվող դատական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելը վերաքննության կարգով: Իսկ նման պայմաններում ակնհայտ է, որ այդպիսի վերանայումը ներկայացնում է հենց օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի քողարկված բողոքարկում:

Բացի դրանից, կարծում ենք, որ օրենսդրի կողմից գործին մասնակցող անձանց հայտնի և նրանցից անկախ պատճառներով դատարան չներկայացված հանգամանքները նոր երևան եկած դիտարկելը հաջողված համարվել չի կարող: Բանն այն է, որ «երևան գալ» բառը հայերենում օգտագործվում է «երևալ», «հայտնվել», «ասպարեզ իջնել», «հայտնաբերվել» և այլ նման իմաստներով³⁸: Հետևաբար, «նոր երևան եկած» չեն կարող համարվել այն հանգամանքները, որոնք գործի սկզբնական քննության ժամանակ արդեն հայտնի են եղել գործին մասնակցող անձանց: Այլ կերպ ասած՝ այդ հանգամանքները գործին մասնակցող անձանց հայտնի լինելու ուժով որևէ ձևով չեն բավարարում նոր երևան եկած լինելու պահանջին: Այս առումով տեղին է նշել մասնագիտական գրականության մեջ առկա այն մոտեցումը, որ հանգամանքների հենց անհայտ լինելու հատկանիշն է զերազանցապես բնութագրում նոր երևան եկած հանգամանք-

³⁷ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-177(ՎԴ) քաղաքացիական գործով 2010 թվականի փետրվարի 5-ի որոշումը:

³⁸ Տե՛ս Է. Բ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Եր., 1976, էջ 342:

ներով դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտը՝ որպես վերանայման բացառիկ ձև³⁹:

Հիմք ընդունելով նշվածը՝ գտնում ենք, որ նոր երևան եկած հանգամանքների այս խումբը չպետք է նախատեսվի որպես դատական ակտերի վերանայման հիմք, քանի որ դրանք գործնականում չունեն ճիշտ կիրառություն, իսկ իրենց էությանը համատեղելի չեն «նոր երևան եկած հանգամանք» հասկացությանը: Նման եզրահանգումը պայմանավորված է նաև նրանով, որ որևէ այլ պետության դատավարական օրենսդրության մեջ ամրագրված չեն նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման նման հիմքեր: Ավելին, այն նախատեսված չի եղել նաև 1964 թվականի ՅՍՄՅ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում:

Ընդհանրացնելով վերոգրյալը՝ առաջարկում ենք ՔԴՕ 204.32 հոդվածի 1-ին կետը շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ.

«1) բողոք բերած անձն ապացուցում է, որ այդ հանգամանքները գոյություն են ունեցել գործի լուծման պահին, հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել բողոք բերած գործին մասնակցող անձին և դատարանին, և այդ հանգամանքները գործի լուծման համար ունեն էական նշանակություն»:

Ենթադրվում է, որ նոր երևան եկած հանգամանքների հետազոտվող խմբի հատկանիշները հնարավորինս սպառնիչ արտացոլող նման ձևակերպումը մեծապես կնպաստի այդ հիմքով բերվող բողոքների քանակի նվազմանը, քանի որ բողոք բերելու ցանկություն ունեցող անձանց համար ի սկզբանե առավել հստակ և կանխատեսելի կլինի նման բողոքի հետագա ճակատագիրը: Իսկ այդ հանգամանքը կարող է հանգեցնել նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայման իրավասություն ունեցող դատարանների ծանրաբեռնվածության թեթևացմանը:

Բանալի բառեր – *նոր երևան եկած հանգամանք, ապացուցման առարկա, նյութաիրավական բնույթի փաստ, դատավարական բնույթի փաստ, գործի քննության ժամանակ գոյություն ունենալ, նոր հանգամանք, նոր ապացույց, հաստատման ծանրություն, հանգամանք վկայակոչել, քողարկված բողոքարկում*

ТИГРАН МАРКОСЯН – *Вновь открывшиеся обстоятельства в гражданском процессе в их “чистом виде”*. – Своеобразие производства по пересмотру судебных актов по вновь открывшимся обстоятельствам по сравнению с другими заключается в основаниях пересмотра. На основе анализа п. 1-го статьи 204.32 ГПК РА в статье утверждается, что законодатель фактически объединил две группы различных оснований пересмотра. Речь идет, с одной стороны, о существовании обстоятельств, а с другой – о том, что они неизвестны суду, рассматривающему дело.

Рассматривается также та группа имеющих значение для дела обстоятельств, которая была известна, но не представлена суду. Высказывается мнение, что

³⁹ Տե՛ս **Աхмедов С. М.** Производство по пересмотру судебных актов по вновь открывшимся обстоятельствам в системе пересмотра судебных актов в арбитражном процессе. Дис. ... канд. юрид. наук. М., 2008, էջ 85:

подобные вновь открывшиеся обстоятельства весьма спорны. При этом закреплённый в законодательстве механизм правового регулирования имеет недостатки; внесены предложения по его усовершенствованию.

Ключевые слова – *вновь открывшиеся обстоятельства, предмет доказывания, факт материально- правового характера, факт процессуального характера, обстоятельство, известное во время рассмотрения дела, новое обстоятельство, новое доказательство, время доказывания, ссылаться на обстоятельство, завуалированное обжалование*

TIGRAN MARKOSYAN – *After-the-fact Circumstances in Their “Pure Form” in Civil Procedure.* – The peculiarity of the proceeding of judicial acts' review on the basis of after-the-fact circumstances compared to other proceedings of judicial acts review is conditioned by the grounds of review of consummated judicial acts.

Based on the analysis of the point 1 of Article 201.32 of RA Code of Civil Procedure the author comes to the conclusion that the legislator has in fact combined two groups of different grounds of review. The point refers to the existence of circumstances in objective reality as well as to the fact, that they were unknown to the court hearing the case.

Further the author examines the group of those circumstances, significant for the solution of the case, which were known during the case trial but were not submitted to the court due to objective reasons. Based on the analysis of the science of civil procedure law, existing legislation and legal practice, the author states that the existence of the right to judicial acts review on the grounds of after-the-fact circumstances is highly arguable.

Проанализировав науку гражданского процессуального права, нормы действующего законодательства, а также правоприменительную практику, автор высказывает мнение о том, что право на существование подобных вновь открывшихся обстоятельств весьма спорно.

In conclusion, the author states that the existing mechanism of legal regulation on the subject matter has several deficiencies and is in need of improvement. The author suggests concrete legislative measures aimed to the achievement of that goal.

Key words – *after-the-fact circumstances, ultimate fact, fact of substantive character, fact of a procedural nature, circumstances known during the case trial, new circumstance, new evidence, burden of proof, refer to the circumstance, veiled appeal*